

Magyarok között Kárpátalján

Még verőfényes nyárutó volt, szeptember, amikor az Ungvári Állami Egyetem vendégeként a Szovjetunió Kárpátontúli Területén, Kárpátalján jártam. A filológiai fakultás magyar nyelv- és irodalom szakos hallgatóinak tartottam előadásokat a népköltészet tárgyköréből, de az egyetem vezetői — kérésemre — lehetővé tették, hogy bővebb munkaprogramot valósíthassak meg. Régi vágyam volt, hogy az elmúlt századok történelmi eseményeiről keletkezett népköltési hagyományokat, s különösen a II. Rákóczi Ferenc személyéhez és szabadságharcához fűződő népmondákat és egyéb folklorisztikus emlékeket Kárpátalján behatóbban megismerjem, hiszen eléggé köztudott, hogy mit jelentett ez a vidék a mozgalom szempontjából, és milyen kiemelkedő szerepet játszott az itt élő magyar és ukrán lakosság a kuruc időkben. A Fejedelem iránti ragaszkodást számos történeti tény igazolja. Az sem véletlen, hogy a magyar és ukrán folkloristák és néphagyománygyűjtők — népeik Rákóczihoz való ragaszkodásától indítva — szívügyüknek tekintették a kuruc kor emlékét idéző népköltési alkotások és egyéb hagyományok feljegyzését, közreadását. Újság-cikkek, kisebb-nagyobb közlemények ismeretében Ungváron is éltem azzal a lehetőséggel, hogy a nehezebben elérhető és régebbi ukrán nyelvű publikációkat át nézzem, amennyire időmből futotta. Hasznát leginkább abban láttam, hogy a Kárpátoktól keletre és északkeletre eső területekről származó adatok az ilyenmű hagyományok nagyobb elterjedési köréről tájékoztattak. Nem csekély öröömre megismerhettam az újabban megjelent népmondaköteteket is. Ezek valóságos tárházai a minket is érdeklő ukrán szájhagyományoknak.

Tervemet, hogy magam is gyűjtőútra induljak, más hatások is inspirálták. Módomban volt átlapozni az évenként megjelenő kiadványt, a *Kárpáti Kalendáriumot* (az utóbbi esztendőben irodalmi melléklettel bővült), valamint haszonnal böngésztem a *Kárpáti Igaz Szó* című magyar nyelvű napilapot. Ezekben kisebb-nagyobb közlemények, szerföltött tanulságos híradások tájékoztatnak a magyar ajkú lakosságtól följegyzett és modern módszerrel összegyűjtött népköltési hagyományokról. Olvasásuk során mindjobban nőtt az érdeklődésem és meggyőződése, hogy a dicséretes kezdeményezéseken túl egyhamar gyűjteményekkel fognak kopogtatni a kiadók ajtaján. Talán éppen nálunk, a Móra Kiadó gondozásában megjelenő kötet nyitja majd meg a sort. A személyes baráti tájékoztatás még csak jobban megerősítette, hogy szép számmal akadnak itt lelkes gyűjtők, akik szülőföldjük folklórkincsének megmentését tűzték ki célul.

Szeptember második felében valóban sor kerülhetett arra, hogy a magyar nyelvű falvakba gyűjtőútra induljak. Szigorú időtakarékossgal az ungvári, a beregszászi és a nagyszőlősi járásban róttam az utat. Különösen Beregszász vidékére voltam kíváncsi és Munkácsra, amelynek híres vára nem is egyszer bizonyult bevehetetlen erődné a kuruc időkben. A huszti járásra (Máramarosra) már nem tellett az időmből, de az idősebb adatközlők regéi sokszor felelevenítették az ott történt hajdani eseményeket. Csak az állandóan tapasztalt baráti segítségnek és a kedves fogadtatásnak köszönhetem, hogy a szorgos dologidőben mindenütt eredménytelenség nélkül jártam, ahova utam vezérelt. Még így is sok szíves invitálást kellett megköszönnöm, megígérve, hogy majd később tesztek eleget a meghívásnak.

Több mint tíz községben negyven adatközlőtől félszáznyi mondát, közel harminc dal-, ballada- és versszöveget, néhány mesét, egész sor népszokást és számos mitológiai hagyományt hallottam. A szép szavú öregek otthonában sem maradhatam tovább egy-egy fél napnál, holott igazában akkorra lendültek volna bele az elbeszélésbe. Faluról falura haladva, az etnográfus szemével is igyekeztem körül-

tekinteni. Érdekelte az életmód, az emberek mindennapi élete. Az építkezésben, az otthon berendezésében, a falusi porta átalakulásában; egyáltalán a meggyorsult élettempóban a városok ható- és vonzereje érződik, amihez a mezőgazdasági nagyüzemek modernizálódása biztosítja az alapot. A régebbi típusú parasztházakat kicsinostították, az utcáfronton új kerítésekert vontak, az udvarok ház előtti részét szőlőlugassá alakították. Itt-ott még látható egy-egy zsindefedeles kiskapu, néhol a régi gémeskút és az udvart lezáró tágas csűr. Erre a vidékre is jellemző a tetővel készült, egyébként nyitott tárolóhely, az *abara*, amely a szálas takarmány egyszerű és szellős építménye. Az udvarok kedves színtoltja a kúpfedeles kerek kút, ezt még sok helyen láthatjuk. A házbelsőből mindinkább elfogynak a régi bútorok, és öltözködésben is az új módit követik, különösen a fiatalabb nemzedékek. Még a kamra félreeső zugában sem látható már a guba, holott pedig éppen ez a vidék volt ennek a jellemző viseleti darabnak a bölcsője: innen terjedt nyugat felé, s lett népszerű nálunk a múlt század közepe tájától.

A nagyszülősi járásban láttam ilyennek a falvakat, de az alföldi részeken másfelé is hasonló kép fogadja a látogatót. Immár muzeológiai ügy a népi kultúra patinás építményeinek, a paraszti háztartás felszerelésének és a földművelés eszközeinek megőrzése. Az ungvári területi múzeumi központban komoly feladatnak tekintik ezt a munkát, de a nagyobb községekben szintén hallottam múzeumi ház létesítésének tervéről. Ebben Péterfalva és vele mezőgazdasági egységet alkotó szomszédos községek valósították meg a követendő példát. Farkasfalván szép múzeumot hoztak létre, és környékét parkosították. Új, emeletes iskolával büszkélkedhetnek (Váriban hasonlót láttam), s joggal hihető, hogy a művelődés ügyét szolgáló skanzen építésére is hamarosan sor kerül.

Újságolvasó, könyvet szerető emberek között jártam. A legkülönbébb lapokat, folyóiratokat vásárolják, sokat Magyarországról rendelnek meg. A nyomtatott irodalom műveltségformáló hatása hosszú múltra tekint itt vissza, elődeik pedig nagyjából bibliaolvasó protestánsok voltak. Mindez jelentékeny szerepet játszott a szellemi néphagyomány alakulásában, nevezetesen abban, hogy az archaikus maradványok igen elhalványultak, a népszokások régi funkciói gyöngülni kezdtek. Már századunk elejétől, s még jobban a húszas évektől határozott irányt vett a hagyományos népi műveltség változása. Bár még hosszú ideig tartották magukat a közösségi étellel összeforrott és a racionalizálódó szemlélethez alkalmazkodni képes szokás- és folklórelemek, de ma már ezek többsége is csak az idősebbek emlékezetében él. Hisszük, hogy a népi műveltség értékei összeférnek a modern lételemmel, s bennük a szépség és öröm, a közösségi érzés fejlesztésének forrását és eszközét látják. Elég példa bizonyítja, hogy a néphagyomány nem csekély része elidegeníthetetlen sajátjuk maradt.

Ilyenformán érthető, hogy nem jutott s nem juthatott osztályrészemül archaizmusában és esztétikumában is klasszikus néphagyomány felfedezése, mégis érdeklődéssel hallgattam a többé-kevésbé ismerős népszokások előadását, vagy az irodalmi forrásokat sokszor eszembe juttató adomákat, trufákat és népmondákat, hiszen ezek az itthoni tájakkal való kapcsolatáról és összefüggéséről tanúskodtak. Akár a fonóbeli szokások, a farsangi alakoskodó játékok vagy a húshagyókeddi csúfolódó „szűzgulyahajtás” emlékei kerültek szóba, akár a tudós pásztorokról, kocsisokról és más varázserejű személyekről vagy lényekről beszéltek, mindjárt felismerhető volt a szabolcs-szatmári néphagyományokkal való hasonlóság. A népdalok és népballadák repertoárjából szintén említhetünk ismerős alkotásokat. Újabb köztölték e területről a *Farkas Julcsa* (a cséplőgéphez esett lány) balladájának változatát, s majdnem egyező formában nekem is elénekelték. Népszerű a *Szendre báró lányáról* keletkezett nóta, vagy pl. a Rózsa Sándorról szóló „*Esik eső, szép csendesen csepereg...*” kezdetű dalt Váriban *Dani Pista nótájaként* adta elő egyik idősebb adatközlő. Ha már a híres betyárvezért szóba hoztam, hadd említsem meg, hogy egyik nevezetes cselekedete állítólag az volt, hogy a vásárra igyekvő és kiváltképpen Rózsa Sándort böcsmérő gazdáné talpába bakancsszöveget veretett. Ugyanezt a históriát Szeged mellett hallottam, de romániai magyar kutató is fel-

jegyezte Erdély délnyugati részén. Az eltérés abban jelentkezik, hogy a kárpátaljai verzió szerint a betyár a jószívűségét dicsérő szegény asszonynak fától fáig mérte ki az ajándék gyalocsot, ahogy a szlovák nép a maga híres népi hősről, Jurij Jánošíkról regéli. Hasonló változatát Patkó Bandiról jegyezték föl és közölték Makkos-jánosiból. A gazdag asszony bűnhődése ebben a változatban a csizmára vert patkó útján történik. A Kárpáti Kalendáriumban olvastam a Mic bán családjához fűződő *Kastélydomb* című mondát, amely Eszeny község hagyománya. Ungváron nekem is elmondotta egy odaválói fiatalember. A hatos ikreknek életet adó úrnő büntudatot érez. Öt gyermeket el akar veszejteni. A gyékénykosárba helyezett és a Tiszára kitett csecsemőket egy halász megmenti és felneveli. A háborúból hazatérő gróf megtudja az igazságot, s az asszonyt keményen megbünteti. E történet egyetemes kapcsolataira *Heller Bernát* mutatott rá, de rokonmását a bihari Nagykerekiből szintén ismerjük, ahol a történetet a Bocskai-család eredetéhez kapcsolják.

Az analógiákat bátrán sorolhatnám tovább, mégis inkább azokról a hagyományokról szólnék, amelyek eredetükben és táji vonatkozásukban erősebb szálakkal kötődnek Kárpát-Ukrajna földjéhez és népéhez, ezáltal mélyebb bepillantást engednek e vidék történelmi múltjába. A népmondák egyik csoportja a feudalizmus ellentmondásokban, főúri torzsalkodásokban bővelkedő korszakából villant fel epizódokat. Ide tartoznak a jobbágyok sanyarú állapotát felidéző történetek is. Ezek szívós fönnymaradása sokszor a vidék szépségét, turisztikai látnivalóit kiemelő váromoknak köszönhető.

Ungvártól észak felé, követve az Ung folyó völgyét, hamarosan megpillanthatjuk a folyóra kikönyöklő nyevickei várromot. Ma is kedvelt kirándulóhely. Egyik monda (Bakó László is közölte az 1958-as Naptárban) szerint rengeteg szenvedés árán épült fel a hajdani hatalmas vár. Egy kegyetlen úrnő emeltette falait, hogy hatalmát és uralmát biztosítsa, a környék főúri asszonyainak pedig menedéket nyújtson. A jobbágyok hajsziolásában nem ismert mértéket. Még a terhes asszonyoknak is cipelniük kellett a köveket. Az úrnő alakjában a gonoszság szinte mitológiai méretet ölt, s a parányi emberi humánusmot is nélkülözi. Leányának igaz szerelmét pl. azért tiporja el, mert rangon aluli férfibá szeretett.

Pallói gyűjtésemből arra a mondára utalok, amely Bercsényi grófsága idejéhez kapcsolódik. A történet elmondja, hogy az ispán parancsot adott az „úrdögába” kaszáló embereknek, hogy munka közben még kaszát fenni sem állhatnak meg. Maga Bercsényi járt végére a dolognak, s elcsapta a szívtelen ispánt.

Árpád idejébe helyezi a szájhagyomány Béla herceg és a várúrnő, Milonta szerelmének tragikus történetét. A honfoglaló seregtől elszakadt, és szolgájával kószáló herceg, Árpád fia, betéved Borzsova várába. A fogságba vetett ifjú szerelmes lesz az úrnőbe. Árpád megostromolja a várat, hogy fiát kiszabadítsa. Milonta az ostrom áldozata lesz, s mikor Béla herceg ezt megtudja, kardjába dölve véget vet életének. A vár névadója lett Vári községnek. A történet azt is híven bizonyítja, hogy milyen erős az emberekben az etimológizálásra való hajlam.

A tragikum hangulata dominál a rablóvállalkozásokról keletkezett történetekben is. Egyik péterfalvi adatközlőmet idézem: „Akli községben vót egy vár, földvár. *Tetvesvárnak* nevezték. Azér', mert elátkozták. A vár ura nagyon szigorú vót. Elraboltatott nőket, bevitette, és megbecstelenítette. Őrszemeket állított, és azok fogdosták el az embereket. Azért hitták Tetvesnek, mer' mikor mán nem vót gazdája, mindenféle vándor-bujdosó népek tanyáztak benne...”

Muzsaly határában található a *Szépasszony-domb*. Szomorú esemény emlékét őrizi ez a hely. A támadó vezér elrabolta ellenfele szépségese asszonyát, de üldözői nyomába szegődtek. Szorongatott helyzetében megölte az asszonyt. Az áldozatot az eset színhelyén temették el, s a hagyomány szerint minden katonának egy csákö földet kellett odavinni. Így keletkezett a környéken jól ismert domb. E mondát több ízben közölték, s nekem is alkalmam volt hallani néhány községben. Értesülésem szerint ballada is keletkezett e végzetes eseményről.

Sokszor emlegették az e vidékre annyi csapást és szenvedést zúdító tatár betöréseket. Ezek emlékét őrizi a *kutyafejűekről* szóló hagyomány. A pusztítás méreteit

érzékeltető ábrázolás a mitológiából meríti a jellemzés eszközeit. Középkori eredetű — ha nem régebbi — epikai minták és sztereotip motívumok ismerhetők fel a máig élő hagyományban. Ezek cseh, lengyel, szlovák, valamint délkelet-európai párhuzamai eléggé ismertek. Hazai mondáink is legtöbbször a tatárookra vagy a törökökre vonatkoztatják, de kevésbé részletezik e szörnnyeteger animális vonásait. A kárpátaljai hagyományok viszont a kutyára illő éles szimaival és kanibalizmussal ruházzák fel őket. Egyik tiszabökényi adatközlőm olyan esetről hallott, hogy a tatárfogságba került leányt meglátogatta az édesanyja. Mikor a leánya meglátta, így kiáltott fel: „Jaj istenem, de jó húsbá van! Jó káposztáshús lesz belőle!” Szerencsére a holtra rémült anya még idejében megszökött. Az elvadultságot és elvetemültséget aligha lehetne tovább fokozni. A kutyafejűek atrocitásának totális voltát egyébként azzal indokolják, hogy az ebekhez hasonló éles szimattal fürkésztek a rejtőzködők után. A kutyafejű lényekről szóló hagyományok között is akadnak azonban realisabb szemléletű, sőt humoros történetek. Megtudhatjuk, hogy gyakran rászédtek őket, vesztüket okozták. Kiütközött emberi gyarlóságuk, s a fanyar humorral előadott történetekben a kutyafejű tatárok a tragikomikus fordulat áldozataivá váltak.

A keserű és a derűs humor, amelyet annyszor megcsodálhattunk, az állandóan gyarapodó és az élethez igazodó bölcsességből fakad. A régi nehéz életről beszélgetve a következőket idézte az egyik pallói atyafi: „Így mondotta régen az ember az asszonynak: *Karácsonyra süss kalácsot, húsvétra kenyeret, pünkösdre meg ahogy lehet!*” A földdel és a megélhetéssel kínlódo régi emberek humoros megnyilatkozása sohasem céltalan elmélkedés volt csupán, hanem a körülmények visszasságát, a külső és belső emberi fogyatékoságot poentírozta. Mindegy, hogy Krisztus és Szent Péter földi „kalandjai” vagy Mátyás király igazságos ítélkezései kerültek szóba, mindig elmaradhatatlan a didaktikus elem. A nagy népszerűségnek örvendő Mátyás király rendszerint igazságot tesz. Lelket tápláló szentenciákkal leckézteti meg a dölyfös urakat, a kapzsiságban és basáskodásban elromlott városi előjárókat. Jellemző azonban, hogy amikor apró ügyekbe avatkozik, még átfogóbb és emberibb az igazságtétel és a kritika: bölcsőbb és realisztikusabb. Kivonatossan álljon itt két történet, amely a hányatottabb sorsú cigányok Mátyással való találkozásáról szól.

Az elsőből (péterfalvi) megtudjuk, hogy a király meglátogatta a börtönt. Hoszszabban elidőzött a közös cellába zárt elítéltekkel. A módos rabok között akadt egy cigány is. Mátyás érdeklődésére mindenki azt mondta, hogy ártatlanul kerültek ide, de a cigány kertelés nélkül bevallotta, hogy ő tyúkot lopott. A börtönigazgató amazok vallomását a valóságnak megfelelően kiigazította, a cigányt helybenhagyta. Erre a király így határozott: „Igazgató! Ezt a tolvaj cigányt ki kell engedni, mer’ ez a sok ártatlan úr eltanul tőle!”

A másik (tiszabökényi) történetben viszont három ifjú cigány jár pórul. A suhancok meg akarják köszönteni a szolgabíró. Különböző váratlan események miatt balul sikerül a vállalkozás. Az úr megharagszik, mert dicséret helyett káromkodás és szidalmak csúsznak a cigányok szájára. Mégis jó képet vág a „köszöntőhöz”, s levelet küld velük a városba, ahol a hajdútól majd átvehetik az „ajándékot”. Útközben, az erdőn keresztül vezető ösvényen, találkoznak a diákruhában vándorló Mátyás királlyal. Elolvastatják vele az írást, de a hallottakat kétségbe vonják. Szerintük a diák nem tud olvasni. Tovább haladva újra összeakadnak a más öltözetben eléjük kanyarodó diákkal, aki ezúttal „írástudónak” bizonyul, mert bőséges jutalom kilátásáról tájékoztatja őket. Szavaiért aranytallért kap ajándékba. A városban bekövetkezik a szomorú valóság, mert mindhármukat „ajándékként” deresre vonják. Amikor megint együtt vannak, így átkozódnak: „Hej, a halálos nyavalya járjon a mellyire annak a hajdúnak! Nem bírom a faromat. Hej, mégis csak ez tudott legjobban olvasni!”

A kalandtörténet irányába hajló és a varázslat felé közelítő történetek a népi epikum sajátos rétegződésére vetnek fényt. Az egyik pólust a népmese, a másik pólust — és talán az archaikus epikai minőséget is — az ún. babonás történet képviseli.

A történelmi tárgyú népmondákban szintén felismerhető az ide-oda hajlás. De ha specifikus vonását keressük, akkor a helyhez és személyhez kapcsolódás mellett tekintetbe kell vennünk, hogy éppen általa fejezhető ki az embert (közösséget) fenyegető hatalmaktól eredő tragédia, amelyet a természetfeletti vagy az emberi-társadalmi erővel való konfliktus okozott. Ez a népmondatípus rokonságot mutat a balladával, de azzal a különbséggel, hogy a benne kifejezett esemény (leírás) rendszerint nagyobb társadalmi csoport (esetenként osztály vagy nép) ütközését és tragédiáját sejteti. Ugyanakkor messze elmarad a balladától: ábrázolása halványabb és esetlegesebb. A fentebb említett, démonivá fokozott mondaalakok e műfaj típus negatív figurái, velük szemben áll a szigorú keresztény morált kifejezésre juttató természetfeletti hatalom, továbbá a népfelszabadító hős — ideértve a társadalomból kirekesztett betyárt —, aki az elnyomott, megalázott dolgozó tömeg ügyét és a magasabb rendű humánumot szolgálja. Természetesen a népalkotta mondákra jellemző az effajta ábrázolásmód, hozzávéve, hogy hajlanak a túlzásra, s vonzódnak a titokzatos és rejtélyes személyekhez, helyekhez és eseményekhez.

Az elbukott szabadságküzdő hősét a tragédia hangulata lengi körül. Ilyen volt II. Rákóczi Ferenc, akit a bujdosók balsorsára juttatott az árulás. A kárpát-aljai magyar néphagyomány ilyenek látja őt. Cselfogásai (alagúton, fordított patkójú lovon menekül) éppen úgy illenek reá, mint a betyárokra. Ezek nálunk is jól ismert hagyományok. Az ukrán nép hasonló emlékei igazolására *Lengyel Const. Mihály* (Ruthénekről. 1898. 62. 1.) könyvéből idézem a következőket: „Rákóczy Ferenc II., akié volt az egész bereg-megyei birtok, ez megint a lyutai havasok közt bujkált, az a hely ott, manap »Rákószká jámá«-nak hívatik, ahol csekély rom is látható. Megemlítésre méltó az elbeszélésből az is, hogy lovakait fordítva patkolatták; — mindhármán, ezek szerint közel voltak egymáshoz és folyton közlekedtek II. Rákóczy Ferenc, Bercsényi Miklós és Barkóczy. — Végre II. Rákóczy Ferenc, akinek az itteni ruthének *leghibebb* (fidelissima) népe volt, s a melyet ő is oly nagy szeretettel viszonozott, elhalt Rodostóban...”

A másik elterjedt mondakör a turulmadárhoz fűződik. A visszaemlékezés szerint három helyen volt látható ilyen emlékmű: Munkácson, Dolhán és Tiszaújlakon. Mindhárom kiemelkedő pontja volt a kuruc felkelésnek, s szinte önként adódott, hogy a Fejedelem küzdelmével hozták összefüggésbe a madár alakját. Magyar részről úgy adták elő, hogy a tiszaujlaki átkelés (1703) alkalmával a turulmadár hátán úszott át a Fejedelem a folyón. Más verzió szerint a Tiszába esett kardot kapta csőrébe, és vitte utána. Az idősebb nemzedék élénken emlékezik az 1935-ös Rákóczi-ünnepségekre. Messzi földről ezek gyülekeztek össze a Fejedelem halálának évfordulóján. Dolhán *Petro Lintur* jegyezte fel (1941-ben közölte) ukrán adatközlőtől ezt az esetet abban a formában, hogy a turulmadár a nagy melegtől eltikkadt s a harcban elfáradt kurucok fölé repült, és vízzel meghintette őket. A katonák megfrissültek, és elűzték az ellenséget. Ennek emlékére állították a szobrot.

Emlékezetes maradt Huszt várának bevétele is. Kerek történet formálódott arról, hogyan szerezték meg cselfogással a kurucok. Több helyen hivatkoztak a *Vérke* folyó nevének eredetére, mondván, hogy a kuruc és labanc ütközetben kifolyt katonák vére festette pirosra a vizet, ezért nevezték el Vérkének. Hallottam a tatárokkal és a törökökkel összefüggésbe hozott magyarázatot is. Ha abból indulunk ki, hogy a Vérke két partján épült Beregszászt (eredeti nevén Lampertszász) a tatár-támadás két ízben (1241, 1566) fölégette és elpusztította, majd lengyel csapatoktól (1657), később a kuruc és labanc ütközetből (1686) szenvedett újabb csapást, akkor érthető az adatközlők ingadozása, s az is, hogy sokszor a kuruc—labanc ütközettel magyarázzák a folyó nevét. A nagybégányi történet pedig az Ocskay és a királyházi vár ura, Nyaláb Kankó közötti iszonyatos küzdelemre vonatkozik. Itt ezzel nyer indoklást a Vérke elnevezés.

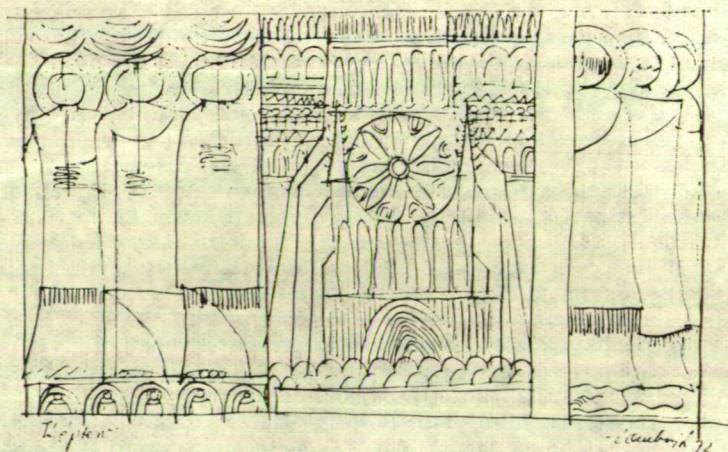
A Tiszabecs és Tiszaújlak közötti *Bajnoki-dűlő*be helyezik a kuruc csapat első sikeres vállalkozását (1703. július 14.). Borbély Balázs ezredes bátor elhatározásával sikerült két tűz közé fogni a labancokat. Így emlegetik Tiszaújlak környékén. Nálunk ugyanígy tudják, de az ellenség hátbatámadását Ocskaynak tulajdonítják. Sok-

féjét beszélnek a három évszázadot megélt tiszabökényi híres nyárfáról. Néhány éve lett a zivatar áldozata, de a hely közelében álló kisebb fát a régi faóriás maradványának mondogatják. Hihetőleg a Dési család ültette, s a hagyomány szerint Rákóczi is megpihent alatta. A *Kelemen-hegy* a kurucok kincse miatt került az érdeklődés előterébe. A hadjárat hanyatlásakor állítólag hatalmas vagyont rejtett oda Rákóczi egyik vezére. Régi írást találtak, annak alapján költséges vállalkozásba fogott a harmincas években egy körtélyházi vasutas. Kutatása sikertelen maradt, ahogy Attila koporsóját — Kárpátalján is! — hiába keresték.

Évszázadokon át kiemelkedő hagyományinspiráló centrum volt a munkácsi vár. Izgatta a fantáziát a feneketlennek látszó mély kút (keletkezéséről szép regét közölt *Szova Péter*). Szinte mindenütt emlegették, hogy a vártól kissé odébb eső Latorca és a kút összeköttetésben van egymással. Bizonyosságul azt a kísérletet emlegetik, hogy a kútba leengedett kacsá kiúszott a folyóra. A vidék egyik legszebb műemléke ez a vár. A síkságból magasan kiemelkedő sziklahegyre épült. A régebbi leírások szerint a várfalat még sánc övezte, ezenkívül a várhegy tövében széles és mély mesterséges vizesárok védelmezte. A vár felőli oldalon tizenöt bástyatorony és ezek köré épült szilárd palánk fokozta a védelmet, s ide is csak az északkeleti oldalon emelt két bástya között elhelyezett hídon lehetett bejutni. Szinte bevehetetlen erődnék számított.

Egyebek között elmondották, hogy a Rákóczi dolgozószobájában égő gyertyát a Latorca túlsó oldaláról, pontosabban a *Lovács-hegyről* lőtte el a német. Adatközlőim legtöbbször megfordult a várban, és több olyan nevezetességre emlékezett a régi idők-ből, amelyet mostani munkácsi látogatásomkor már nem láthattam. Hatalmas méretei, szépsége, a távolban kéklő hegyekre, az alant elterülő városra és a messzi alföldre nyíló perspektíva egymagában megragadó és maradandó élmény. Nemhiába váltogatják egymást az odaérkező turistacsoportok.

Jól tudom, hogy az itt bemutatott néhány példával és a Kárpátalja gazdag néphagyományának e szűkszavú jellemzésével csak hozzávetőleges áttekintést nyújthattam. Mégis, rövid beszámolómmal talán sikerült útitársznyámból szerény aján-dékot a Tiszatáj olvasóinak asztalára tenni.

ZOMBORI LÁSZLÓ RAJZA